

Historisch overzicht en plattegrond. Herinnerings- en Gedenkplaats

Ravensbrück

Vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück (1939–1945)

In het Pruisische dorp Ravensbrück, gelegen bij het toenmalige Mecklenburgse kuuroord Fürstenberg, liet de SS in 1939 het grootste vrouwenconcentratiekamp op Duitse bodem bouwen. In het voorjaar van 1939 werden de eerste vrouwelijke gevangenen uit het concentratiekamp Lichtenburg naar Ravensbrück overgebracht. In april 1941 werd een mannenkamp toegevoegd, wat onder het bewind van de commandant van het vrouwenconcentratiekamp viel. In juni 1942 werd in de directe omgeving het zogenaamde 'Jugendschutzlager Uckermark' voor jonge vrouwen en meisjes opgericht.

Tot 1945 werd het vrouwenconcentratiekamp gestaag uitgebreid. Als onderkomen voor de gevangenen liet de SS steeds meer barakken bouwen, in de herfst van 1944 werd bovendien een tent geplaatst. Binnen de kampmuur ontstond een afdeling met bedrijven voor traditioneel vrouwenwerk als kleermaken, weven en vlechten. Naast het kamp bouwde de Firma Siemens & Halske 20 werkplaatsen, waar de gevangenen vanaf de nazomer van 1942 dwangarbeid moesten verrichten. In de loop van de oorlog ontstonden in het hele Duitse Rijk meer dan 40 buitencommando's waar de gevangenen uit Ravensbrück onder dwang te werk werden gesteld.

In de jaren 1939–1945 zijn in Ravensbrück ongeveer 132.000 vrouwen en kinderen en 20.000 mannen als gevangene geregistreerd. 1.000 jonge vrouwen kwamen terecht in het Jugendschutzlager Uckermark. De gevangenen van Ravensbrück waren afkomstig uit meer dan 40 landen. Onder hen waren joden, alsook Sinti en Roma. Tienduizenden werden vermoord, stierven door hongersnood, ziekte of door medische experimenten. In het kader van de actie '14f13' werden gehandicapte gevangenen en zij die als arbeidsongeschikt werden beschouwd vermoord. In de gaskamer van het 'herstellingsoord' Bernburg werden met hen ook joodse gevangenen vermoord. Aan het eind van 1944 werd naast het crematorium een provisorische gaskamer ingericht. Hier liet de SS tussen eind januari en april 1945 circa 5.000 tot 6.000 gevangenen vergassen.

Vlak voor het einde van de oorlog evacueerden het Internationale, het Zweedse en het Deense Rode Kruis ongeveer 7.500 gevangenen naar Zweden, Zwitserland en Frankrijk. Op grond van een ontzuimingsbevel van Himmler liet kampcommandant Fritz Suhren de 20.000 overgebleven gevangenen in meerdere marscolonnen te voet naar het noordwesten voeren. Op 30 april 1945 bevrijdde het Rode Leger het vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück, waar op dat moment nog zo'n 2.000 zieke gevangenen verbleven.

Met de bevrijding was het leed voor de meeste vrouwen, mannen en kinderen nog niet geleden. Velen van hen stierven in de daarop volgende weken, maanden en jaren. Ook de overlevenden leden nog tientallen jaren na hun bevrijding aan de gevolgen van hun gevangenschap in het concentratiekamp.

Nationale Herinnering- en Gedenkplaats Ravensbrück (1959–1990)

De 'Nationale Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück' werd op 12 september 1959 als één van de drie nationale gedenkplaatsen van de DDR geopend. De architecten van het zogenaamde Buchenwald-collectief betrokken een gedeelte van de voormalige concentratiekampgebouwen buiten de kampmuur in het ontwerp, waaronder het crematorium, de voormalige kampgevangenis en een gedeelte van de vier meter hoge kampmuur. In 1959 werd voor de westelijke kampmuur een gravenveld aangelegd, waarin de resten van de gestorven gevangenen vanuit verschillende massagraven werden bijgezet. Middelpunt van de gedenkplaats is de bronssculptuur 'Tragende' van Will Lammert, het symbool van de gedenkplaats Ravensbrück.

Behalve de gedenkplaats aan de oever van de Schwedtsee, was het hele kampterrein tussen 1945 en 1994 door de Sovjet- en GOS-troepen in gebruik voor militaire doeleinden.

In 1959–1960 ontstond in de Zellenbau het eerste kampmuseum. Overlevenden uit verschillende landen schonken voorwerpen, tekeningen en documenten uit hun kamptijd. Aan het begin van de jaren 1980 ontwierp de leiding van de gedenkplaats de 'Ausstellung der Nationen' in de Zellenbau, die het de verschillende landen mogelijk maakte hun eigen ruimte vorm te geven. Op de bovenverdieping ontstonden zo 17 nationale herdenkingsruimtes.

De voormalige SS-Kommandantur, tot eind 1977 door de Sovjets gebruikt, huisvestte vanaf 1984 als 'Museum der Antifascistische Verzetstrijders' de basistoonstelling van de gedenkplaats.

Herinnerings- en Gedenkplaats Ravensbrück (sinds 1993)

Na de Duitse hereniging werd de gedenkplaats in 1993 onderdeel van de Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten, een zowel door de Bondsrepubliek Duitsland als het Land Brandenburg gefinancierde stichting. Tot de stichting behoren ook de gedenkplaats en het museum Sachsenhausen, het 'Museum des Todesmarsches' bij Wittstock en het documentatiecentrum Brandenburg/Havel.

In het kader van de herinrichting aan het begin van de jaren 1990 werd het Museum des antifaschistischen Widerstandskampfes in de voormalige Kommandantur vervangen door twee nieuwe basistentoonstellingen. In de Zellenbau werden de volgende drie gedenkruimten toegevoegd: voor de in Ravensbrück gevangen betrokkenen bij de aanslag op Hitler van 20 juli 1944 (geopend in 1991), voor de joodse gevangenen (geopend in 1992) en voor de Sinti en Roma (geopend in 1995). Eén van de voormalige bewaaksterwoningen werd in oude staat hersteld. Hier is sinds de herfst van 2004 een tentoonstelling te zien over het vrouwelijke SS-personeel van het concentratiekamp Ravensbrück.

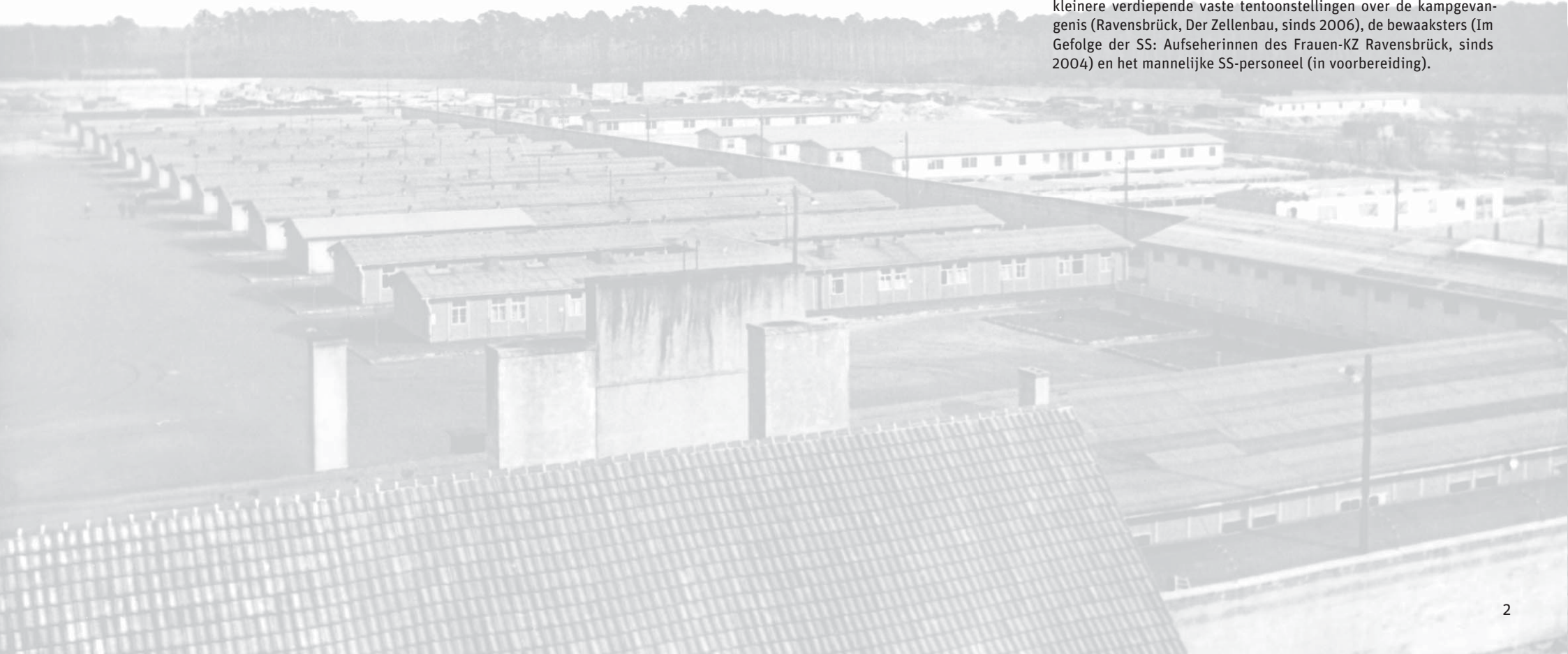
Internationale Jeugdontmoetingsplaats Ravensbrück (sinds 2002)

Sinds 2002 is in de voormalige bewaaksterwoningen de Internationale Jugendbegegnungsstätte ondergebracht, een centrum voor historisch-politiek vormingswerk. Onder verantwoordelijkheid van de educatieve dienst van de gedenkplaats, worden onderwijsprogramma's ontworpen en uitgevoerd. De jeugdherberg Ravensbrück biedt aan maximaal 99 personen onderdak.

Onderhoud en vernieuwing

De in 1993 begonnen uitbreiding en vernieuwing van de gedenkplaats stond in het teken van onderzoek en het behoud van de historische gebouwen. Na het vertrek van de GOS-troepen werd in 1995 de voormalige ingang toegankelijk gemaakt ter gelegenheid van de 50-jarige viering van de bevrijding. Bovendien zijn dankzij de ontruiming en de herstructurering van het kampterrein ook gedeelten van het gevangenenkamp en de afdeling toegankelijk geworden. Op de industriefabrieke bevindt zich de textielafdeling, de Schneiderei, bestaande uit acht met elkaar verbonden werkplaatsen. Deze werden in de jaren 1999/2000 gedeeltelijk gerestaureerd. Verdere plannen voor herstructurering en sanering van het kampterrein zijn in voorbereiding.

In 2007 kwam het nieuwe bezoekerscentrum gereed. Het gebouw van de Kommandantur zal in de toekomst de basistentoonstelling van de gedenkplaats gaan herbergen. Het beheer, de collectie en een vergaderzaal zullen in de achtergelegen garageleugel worden ondergebracht. De basistentoonstelling zal worden aangevuld met kleinere verdiepende vaste tentoonstellingen over de kampgevangenis (Ravensbrück, Der Zellenbau, sinds 2006), de bewaaksters (Im Gefolge der SS: Aufseherinnen des Frauen-KZ Ravensbrück, sinds 2004) en het mannelijke SS-personeel (in voorbereiding).

Informatie- en onderwijsaanbod

Een begeleidingssysteem leidt de bezoekers over het uitgestrekte terrein van de gedenkplaats. Het markeert historisch belangrijke gebouwen en plaatsen uit de geschiedenis van het kamp Ravensbrück. Tevens verwijst het naar de tentoonstellingen van de gedenkplaats. In de toekomst zal dit aanbod met een audioguide worden uitgebreid.

De gedenkplaats beschouwt zichzelf als een open leerplaats. Voor groepen biedt de educatieve dienst thematische rondleidingen van 60 tot 90 minuten; vroegtijdig bespreken is noodzakelijk. Ter verdieping van de verschillende thema's zijn er projectdagen (duur: minimaal vier uur) en meerdaagse programma's in de Internationale Jugendbegegnungsstätte. Meerdaagse werkcolleges voor jongeren en volwassenen over de geschiedenis van het concentratiekamp Ravensbrück en, na afspraak, aanverwante thema's kunnen vormen van ontdekkend leren in de collectie van de gedenkplaats, het thematisch gebruik van de nieuwe media en actief mediagebruik bevatten. Voor werkcolleges in samenwerking met scholen en buitenschoolse vormingsinstanties zijn in het seminargebouw van de Jugendbegegnungsstätte groeps- en vergaderruimten beschikbaar. Vooral tijdens de werkkampen die in de zomermaanden plaatsvinden wordt historisch leren verbonden met het praktische werk op de historische plek. Via voorbereidende gesprekken met de medewerkers van de educatieve dienst kan het programma ook geheel op de groep worden toegespitst. Groepen kunnen tot zes weken voor het geplande bezoek worden aangemeld via het telefoonnummer 0049-33093-60385 of www.ravensbrueck.de.

De Internationale Jugendbegegnungsstätte - Jugendherberg Ravensbrück beschikt over moderne college- en mediaruimtes, alsook over verscheidene vrijetijdsvoorzieningen. Het huis kan voor meerdaagse projecten, vergaderingen en conferenties gebruikt worden.

Collectie

De collectie van de gedenkplaats (archief, bibliotheek, dépôt, fototheek en mediatheek) biedt de ideale faciliteiten voor onderzoek. De basis voor de collectie werd in 1958/1959 gelegd met de komst van het eerste kampmuseum in de Zellenbau. Voormalige kampgevangenen schonken vele voorwerpen uit hun kamptijd, waaronder tekeningen, miniaturen en brieven. De collectie bevat archief- en museummateriaal over het vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück, het mannenkamp en het Jugendschuttlager Uckermark. Tevens bevat het de nalatenschap van enkele kampoverlevenden en documenten over de geschiedenis van de gedenkplaats. Als instelling met het zwaartepunt op vrouwen- en genealogisch onderzoek wordt de collectie nog altijd uitgebreid. De bibliotheek bevat vakliteratuur, alsmede talrijke interviews met verscheidene ooggetuigen. Het archief, de bibliotheek, het dépôt, de fototheek en de mediatheek zijn op afspraak toegankelijk van dinsdag tot vrijdag (09.00 uur tot 16.30 uur)

Tegenwoordig alleen toegankelijk binnen deze grenslijnen:

Tentoonstellingen:

- 2** 'Ravensbrück. Topographie und Geschichte des Frauen KZ' | 'Ravensbrückerinnen'
- 23** 'Zwangsarbeit im Frauen-KZ Ravensbrück. Textilfertigung für die SS-Wirtschaft'
- 26** 'Ravensbrück. Der Zellenbau'
- 36 b** 'Im Gefolge der SS: Aufseherinnen des Frauen-KZ Ravensbrück'

1 Besucherszentrum

In het in 2007 geopende bezoekerscentrum vindt de bezoeker een informatiebalie, waar tevens informatie wordt verstrekt over de educatieve mogelijkheden. In de boekwinkel is literatuur te vinden over de geschiedenis van kamp Ravensbrück, de naoorlogse periode van het terrein, alsook over de geschiedenis van het nationaal-socialisme. Een maquette van het kamp dient als eerste oriëntatiepunt.

2 Kommandantur | 1940-45

Hier zetelde de SS-kamplering, net als de administratie van het vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück. Op de begane grond bevonden zich de 'politieke afdeling', de postcensuur, alsook de 'afdeling kamparts'. Op de eerste verdieping waren de kamers van de kampcommandant en zijn adjudanten, de schrijfkamer van de Kommandantur en andere afdelingen van de kampadministratie. Na de bevrijding van het kamp in april 1945 gebruikten de Sovjettroepen het commandantsgebouw tot 1977. Sinds 1984 dient het als centrale tentoonstellingsruimte.

3 Wasserwerk | 1940-45

In dit gebouw bevonden zich, naast het waterleidingbedrijf, de chauffeurverblijven, garages, werkplaatsen en het telefoon- en telegraafstation van de SS. Op de zolder bevond zich de Effektenkamer van het vrouwenconcentratiekamp.

4 Garagentrakt | 1940-45

Het in 1940/1942 opgerichte gebouw omvatte een garage, werkplaatsen voor reparaties en een filmpaal voor het SS-personeel. Van 1945 tot 1977 werd de ruimte uitsluitend door het Sovjetleger gebruikt.

5 Tor und Wachhaus | 1939-45

Naast de grote poort naar het gevangenenkamp was er een aparte poort voor het wachtpersoneel. Het wachthuis diende als controlepost voor allen die het kamp binnenkwamen of verlieten, in het bijzonder voor de gevangencolonnes. In 1943/1944 werd de nog behouden stenen poort gebouwd. Deze vormde een sluis met de erachter gelegen -inmiddels verdwenen- hoofdboog. Het poortcomplex werd in de tijd van de Sovjettroepen ingrijpend veranderd.

6 Häftlingslager | 1939-45

Het kerngebied van het kamp werd in eerste instantie gevormd door twee rijen barakken, met een kampstraat ertussen. Hier was plek voor 3.000 gevangenen. Vanaf 1940 werd het toenmalige kamp uitgebreid ten behoeve van de industrieafdeling [22] en het nieuwe kamp [25]. In 1945 omvatte het totale kamp vijf barakkenrijen en vier kampstraten. De kampstraten 2 t/m 4 werden omgeven door populieren. Gedurende de Sovjetperiode zijn vele sporen uit de jaren 1939-1945 verdwenen. Sinds 2000 zijn de contouren van de voormalige barakken uit de eerste twee rijen aangegeven door verdiepingen in de bodem.

7 SS-kantine | 1939/40-45

In de directe nabijheid van de kampingang bevond zich de SS-kantine voor de bewaaksters, het SS-personeel en extern personeel. De SS-kantine was met een omheining afgescheiden van de rest van het kamp.

8 Wirtschaftsgebäude | 1939-45

Hier waren de gevangenenkeuken en de gevangenenbadkamers ondergebracht. Vanwege de vernederende opnameprocedures die daar plaatsvonden, hebben de badkamers in de herinnering van vele overlevenden een centrale betekenis. Muurresten, de vloer van de badkamer en de kelder zijn tegenwoordig ter bescherming afgedekt.

9 Appellplatz | 1939-45

Het grote plein, omgeven door de keuken, de barakken en de Zellenbau werd gebruikt om de werkcolonnes te formeren. Tevens werd hier het strafappèl gehouden.

10 Lagerstraße 1 | 1939-45

Sinds mei 1939 werden aan beide zijden van Lagerstraße 1 gevangenen in barakken ondergebracht. De lindes groeiden uit de aanplant die de Lagerstraße omzoomde.

11 Baracken, Krankenrevier | 1939-45

12 Arbeitseinsatzbüro | 1943-45

Vanaf november 1942 zette de SS gevangenen in om de werkzaamheden in het bureau van de Arbeitseinsatz uit te kunnen voeren. Begin 1943 werd het kantoor van de Kommandantur naar het kamp verplaatst. Vanaf begin 1944 werkten er 40 tot 50 vrouwelijke gevangenen, verdeeld over drie werkploegen. Het Arbeitseinsatzbüro stelde de werkcommando's samen. Het vaststellen van de werktijden was aan de kampcommandant, terwijl de kamparts bepaalde of iemand arbeidsgeschikt was.

13 Baracken (Block 1-4) | 1942-45

In de blokken 1 t/m 4 waren de gevangenen ondergebracht die te werk waren gesteld in de ziekenboeg, de SS-administratie, de SS-keuken en de gevangenenkeuken. Deze blokken werden schoon gehouden, waren niet overbevolkt en werden van blauwwit beddengoed voorzien. De SS zorgde hier voor betere hygiënische omstandigheden, omdat ze met deze gevangenen nauw moest samenwerken. Op deze wijze werd getracht het risico op besmetting met tyfus en andere ziekten zo klein mogelijk te houden.

14 Baracken | 1939-45 Krankenrevier (Block 5-7) | 1945

15 Baracken | 1939-42 Revierbaracken (Block 8-11) | 1944-45

Door de stijging van het aantal mensen in het kamp, verslechterden de hygiënische omstandigheden. In 1944 en 1945 liepen vele gevangenen tyfus, difterie, tuberculose en schurft op. De SS liet vervolgens de woonbarakken in de tweede rij barakken omvormen tot ziekenbarakken. Deze barakken ontwikkelden zich spoedig tot zogenaamde sterfzones.

16 Baracke (Block 9) | 1939-45

Tot oktober 1942 werden in deze 'jodenbarak' joodse vrouwen ondergebracht. Na de transporten naar de gaskamers in het 'herstellingsoord' Bernburg en Auschwitz, bestond er geen aparte jodenbarak meer. Halverwege het jaar 1944 werden barak 9 en 11 ziekenbarakken.

17 Baracke (Block 10) | 1944/45

Tuberkuloseblock | 1939–45

Hier bevond zich barak 10, waar de gevangenen werden ondergebracht die aan tuberculose leden. Een gedeelte van de barak, door de SS het 'idiotenkamertje' genoemd, diende voor de opvang van gevangenen die het kampleven psychisch niet aankonden. Het grootste gedeelte van de hier ondergebrachte vrouwen stierf na korte tijd, of werden door de kamparts geselecteerd voor de vernietiging.

18 Baracke (Block 11) | 1939–45

Zie punt 16.

19 Neue Wäscherei | 1943/44–45

De stenen gebouwen die in 1943/1944 buiten de noordelijke kampmuur werden gebouwd, worden in verklaringen van oud-kampgevangenen Pathalogie, Desinfektion of 'nieuwe wasserij' genoemd. Het precieze gebruiksdoel is onbekend. De beide barakken werden na 1945 door de Sovjettroepen bouwtechnisch ingrijpend veranderd. Van 1945 tot 1994 was het linker gebouw in gebruik als keuken en eetzaal voor de sovjetsoldaten. Het rechter gebouw werd benut voor medische doeleinden en als apotheek gebruikt.

20 Strafblock | 1939–45

In juni 1939 werd een barak in de eerste barakkenrij tot strafblok verklaard en met prikkeldraad van het overige kampterrein gescheiden. De leefomstandigheden in de strafbarak waren door overbevolking, gebrek aan eten en de zware arbeid zeer slecht.

21 Transformatorenhäuschen | 1943/44–45

Het zogenaamde transformatorhuisje was een van de eerste gebouwen dat, samen met de kampmuur en de eerste twee barakrijen, is gebouwd. Het diende als stroomvoorziening voor het kampcomplex.

22 Industriebau | 1940–45

In 1940 werden de eerste gebouwen opgeleverd waarin de gevangenen gevangenskleding en later ook SS-uniformen moesten vervaardigen. Tot 1945 ontstonden er meerdere gebouwen, die toebehoor-

den aan de SS-firma Gesellschaft für Textil- und Lederverarbeitung mbH (Texted), Werk Ravensbrück. Hieronder waren kleermakerijen, weverijen, een bontwerkerij en een administratiegebouw.

23 Schneiderei | 1942–45

Dit gebouwencomplex, 'mechanische werkplaatsen' of 'kleermakerij' genaamd, bestaat uit acht met elkaar verbonden hallen. Na de oplevering in het jaar 1942, werd dit een van de plaatsen waar de dwangarbeid in het vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück zich concentreerde. De huidige toestand van het gebouw is te danken aan de restauratiewerkzaamheden die in de jaren 1999/2000 hebben plaatsgevonden. Hier bevindt zich momenteel een tentoonstelling over de dwangarbeid in het kamp.

24 Männerlager | 1941–45

Een deel van het kampcomplex werd gevormd door het mannenkamp, waar in de jaren 1941–1945 circa 20.000 mannen gevangen waren. Het kamp viel onder het gezag van de commandant van het vrouwenconcentratiekamp. Op deze wijze verzekerde de SS zich van een reserve aan mannelijke arbeidskrachten voor de gestage uitbreiding van het kamp en de buitencommando's.

25 Neues Lager | 1940–45

Het vrouwenkamp werd meerdere malen uitgebreid. De eerste barakken van het 'nieuwe kamp' werden in de nazomer van 1940 afgebouwd. De werkzaamheden aan de barakrijen 4 en 5 gingen tot in 1944 door. In het begin waren de beide kampen door een muur gescheiden, die echter langzamerhand en later geheel werd afgebroken.

26 Zellenbau | 1940–45

De Zellenbau, door de gevangenen ook de bunker genoemd, was een vast onderdeel in het strafsysteem van het kamp, alsook een plek van zware terreur. Het bestond uit 78 cellen. Met de oprichting van de gedenkplaats in 1959 werd in dit gebouw het eerste museum ingericht. De in 2006 geopende vaste tentoonstelling Ravensbrück, der Zellenbau moet de historie van dit gebouw onderstrepen.

27 Mahn- und Gedenkstätte | sinds 1959

In 1959 werd de nationale herinnerings- en gedenkplaats Ravensbrück geopend. Ze omvatte het crematorium, de Zellenbau, een deel van de historische kampmuur, het gravenveld [32], een tribune, het monument en de trappenpartij aan de oever van de Schwedtsee. Tot de artistieke invulling behoren de sculptuur 'Tragende' en de figurengroep achter het crematorium, beiden van de hand van Will Lammert. Via een doorbraak in de kampmuur konden de bezoekers de als museum ingerichte Zellenbau bereiken.

28 Krematorium | 1943–45

In eerste instantie werden de doden in het stedelijk crematorium in Fürstenberg verast. In het voorjaar van 1943 liet de SS vlak buiten de kampmuur een crematorium bouwen, dat in het najaar van 1944 werd uitgebreid.

29 Gaskammer | 1944–45

Aan het eind van 1944 liet de SS een barak in de omgeving van het crematorium als gaskamer inrichten. Van januari tot april 1945 werden hier 5.000 tot 6.000 mensen vermoord. Op verzoek van het Internationale Ravensbrück Comité werd de plek van de gaskamer in 1991 met een gedenksteen gemarkeerd.

30 Gravenveld | sinds 1959

Halverwege de jaren 1950 begon men met het herbegraven van de doden, die rond de bevrijding van het vrouwenconcentratiekamp in verschillende massagraven waren begraven. Het nieuwe gravenveld werd aan de voet van de Mauer der Nationen aangelegd en met rozen beplant. In 1986 werd een gedenksteen voor de vermoorde joodse gevangenen toegevoegd, in 1995 gevolgd door een gedenksteen voor de vermoorde Sinti en Roma.

31 Erschießungsgang | 1959

De plek die als fusilladegang werd aangewezen, ligt tussen de achterzijde van de garagevleugel en de kampmuur. Deze plek was enige tijd ingemetseld en werd na een verbouwing weer zichtbaar. Toen gevangenen verklaarden in de omgeving van het crematorium schoten gehoord te hebben, werd in deze bouwkundige leemte een doodsof fusilladegang vermoed. Om die reden werd hier in 1959 een gedenksteen geplaatst. Bronnen die kunnen bevestigen dat deze gang ook daadwerkelijk als fusilladegang gebruikt is, zijn echter niet voorhanden.

32 Siemens & Halske | 1942–45

De firma Siemens & Halske bouwde in 1942–1944 productiehallen in de omgeving van het vrouwenconcentratiekamp. In de 20 werkplaatsen moesten vrouwelijke gevangenen dwangarbeid verrichten. Vanaf december 1944 waren zij in een apart kamp ondergebracht. Tot eind 1945 waren meer dan 2.000 gevangenen werkzaam met het wikkelen van spoelen, bij het vervaardigen van schakeldelen en andere deelproducten voor de wapenindustrie.

33 Zelt | 1944/45

In augustus 1944 liet de SS tussen de barakken 24 en 26 een tent plaatsen, waarin tijdelijk 4.000 gevangenen opeen gepakt werden.

34 Transport | 1939-45

Het kampencomplex Ravensbrück was op het spoorwegnet van de Duitse Reichsbahn aangesloten. De spoorlijnen en de laadperrons dienden voornamelijk voor de aanvoer van goederen, die in de SS-bedrijven gesorteerd en verder verwerkt moesten worden. De nog bewaard gebleven Beutegutbaracken gebruikte men als tijdelijke opslag. In 2005 werd in deze omgeving een gereconstrueerde goederenwagon opgesteld; een tentoonstelling informeert over de transporten naar Ravensbrück.

35 'Jugendschutzlager Uckermark' | 1942-45

In 1941/1942 werd met de bouw van het jeugdheropvoedingskamp, resp. 'Jugendschutzlager Uckermark' begonnen. Halverwege 1944 omvatte het circa 15 barakken. Het kamp viel onder het bevel van de commandant van het vrouwenconcentratiekamp. Ongeveer 1.000 meisjes en jonge vrouwen werden hier gevangen gehouden onder omstandigheden die niet veel verschilden van de situatie in het vrouwenconcentratiekamp. Vanaf december 1944 werd het jeugdkamp stapsgewijs ontruimd en vervolgens als selectie- en sterfkamp van het concentratiekamp gebruikt.

36 SS-woonwijk | 1940-45

De voormalige SS-woonwijk toont de hiërarchische verhoudingen binnen het kamp. Ze omvatte vier villa's voor de hoogste SS-ers ('Führerhäuser'), tien twee-gezinswoningen voor het middenkader ('Unterführerhäuser') en acht gebouwen, waar de bewaaksters werdeondergebracht. Vanaf de bevrijding van het kamp werden ze tot 1994 vooral gebruikt als onderkomen voor de Sovjet- en later GOS-troepen. Sinds 2002 bevinden zich in het onderkomen van de bewaaksters de Internationale Jugendbegegnungstätte en de Jeugdherberg Ravensbrück. In één van de bewaaksterwoningen is de educatieve dienst van de gedenkplaats [36a] ondergebracht. In het ernaast gelegen huis bevindt zich de tentoonstelling over de bewaaksters, Im Gefolge der SS: Aufseherinnen des Frauen-KZ Ravensbrück [36b]. Vanaf 2010 is in één van de voormalige Führerhäuser [36c] een tentoonstelling te zien over het mannelijke SS-personeel.

37 Häftlingslager | 1939-45

Vanaf het gemarkeerde punt is de kern van het vrouwenkamp te zien. Een foto uit het jaar 1945 geeft een indruk van het kamp zoals dat tijdens de oorlog bestond [6].

38 Haltepunkt Ravensbrück | 1941-45

De meeste gevangenen bereikten het kampencomplex Ravensbrück via het goederenstation van Fürstenberg. In 1941 werd op het tegenwoordig alleen nog door lorries bereden traject richting Lychen/Templin een apart Haltepunkt Ravensbrück ingesteld.

39 Supermarkt | 1991

In de zomer van 1991 kwam de stad Fürstenberg in het wereldnieuws vanwege de bouw van een supermarkt aan de rand van het kampencomplex Ravensbrück. Het gebouw heeft nooit de bedoelde bestemming gekregen en staat sinds de oplevering leeg.

40 Müttergruppe | sinds 1965

In 1965 werd de bronssculptuur Müttergruppe van de beeldhouwer Fritz Cremer onthuld.

Buiten de plattegrond

41 Bahnhof Fürstenberg | 1939-45

De goederenafdeling van het station van Fürstenberg was van 1939 tot 1945 de plaats waar de gevangenen van het concentratiekamp Ravensbrück per trein aankwamen en vertrokken.

**Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück |
Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten**

Straße der Nationen
16798 Fürstenberg/Havel
Duitsland

telefoon +49 (0)33093 608-0
fax +49 (0)33093 608-29
internet www.ravensbrueck.de
eMail info@ravensbrueck.de

Groepsreserveringen

telefoon +49 (0)33093 603-85
Fax 49 (0)33093 603-86
eMail paedagogik@ravensbrueck.de

Openingstijden tentoonstellingen

oktober t/m april: dinsdag–zondag 09.00 uur–17.00 uur
mei t/m september: dinsdag–zondag 09.00 uur–18.00 uur

Openingstijden kampterrein

oktober t/m april: dagelijks 09.00 uur–17.00 uur
mei t/m september: dagelijks 09.00 uur–20.00 uur

Openingstijden collectie (archief, dépôt en bibliotheek)

maandag–vrijdag van 09.00 uur tot 16.30 uur
telefoon +49 (0)33093 608-14/-16

Openingstijden educatieve diensten

dinsdag–vrijdag van 08.00 uur tot 16.30 uur
telefoon +49 (0)33093 603-85

De kosten van een rondleiding of een projectdag voor groepen tot 15 personen bedragen € 15,00 en € 25,00 voor groepen van 15 tot 30 personen. Aan groepen die niet in het Duits worden begeleid, wordt doorgaans een toeslag berekend van € 25,00 per groep.

Routebeschrijving

per trein:

De RE5 van Berlijn Hauptbahnhof naar Stralsund/Rostock rijdt ieder uur en de trein stopt in Fürstenberg/Havel. Vanaf het station is het 25 minuten lopen naar de gedenkplaats. Tevens zijn er taxi's beschikbaar.

auto:

Fürstenberg/Havel ligt 80 kilometer ten noorden van Berlijn, aan de B96 Berlijn–Stralsund. In Fürstenberg/Havel wordt de route naar de gedenkplaats aangegeven.

© Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten, 2008

1^e oplage 2008, Fotoverantwoording: Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück |
Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten

Ontwerp: unit-design gmbh

Verantwoording: Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück | Stiftung Brandenburgische
Gedenkstätten, Straße der Nationen, 16798 Fürstenberg/Havel, Duitsland

Redactie: Dr. Matthias Heyl (projectleider Besucherleitsystem),

Dr. Insa Eschebach, Monika Herzog, Cordula Hundertmark, Dr. Horst Seferens

Eindredactie: Ulrike Dittrich

Nederlandse vertaling: Michiel Smit, m.m.v. Tanja Oostenbrink-de Groot

VVV
Tourismusverein Fürstenberger Seenland e.V.
Markt 5
16798 Fürstenberg/Havel
Duitsland
telefoon +49 (0)33093 32254
Fax +49 (0)33093 32539
eMail info@fuerstenberger-seenland.de
internet www.fuerstenberger-seenland.de

Jugendherberge Ravensbrück (Jeugdherberg)

Straße der Nationen 3
16798 Fürstenberg/Havel
Duitsland

telefoon +49 (0)33093 605-90
fax +49 (0)33093 605-85
eMail jh-ravensbrueck@jugendherberge.de
internet www.jh-ravensbrueck.de